

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC 81
UDC 82
UDC 008

ISSN 2545-3998

ПАЛИМПСЕСТ

МЕЃУНАРОДНО СПИСАНИЕ ЗА ЛИНГВИСТИЧКИ, КНИЖЕВНИ
И КУЛТУРОЛОШКИ ИСТРАЖУВАЊА

PALIMPSEST

INTERNATIONAL JOURNAL FOR LINGUISTIC, LITERARY
AND CULTURAL RESEARCH

PALMK, VOL 4, NO 8, STIP, 2019

ГОД. IV, БР. 8
ШТИП, 2019

VOL. IV, NO 8
STIP, 2019

ПАЛИМПСЕСТ

Меѓународно списание за лингвистички, книжевни
и културолошки истражувања

PALIMPSEST

International Journal for Linguistic, Literary
and Cultural Research

Год. 4, Бр. 8
Штип, 2019

Vol. IV, No 8
Stip, 2019

PALMK, VOL 4, NO 8, STIP, 2019

ПАЛИМПСЕСТ

Меѓународно списание за лингвистички, книжевни
и културолошки истражувања

ИЗДАВА

Универзитет „Гоце Делчев“, Филолошки факултет, Штип

ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

Ранко Младеноски

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

Виктор Фридман, Универзитет во Чикаго, САД
Толе Белчев, Универзитет „Гоце Делчев“, С. Македонија
Нина Даскаловска, Универзитет „Гоце Делчев“, С. Македонија
Ала Шешкен, Универзитет Ломоносов, Руска Федерација
Олга Панкина, НВО Македонски културен центар, Руска Федерација
Георгета Раца, Универзитет Банат, Романија
Астрид Симоне Грослер, Универзитет Банат, Романија
Горан Калоѓера, Универзитет во Риека, Хрватска
Дејан Дуриќ, Универзитет во Риека, Хрватска
Шандор Чегледи, Универзитет во Панонија, Унгарија
Ева Бус, Универзитет во Панонија, Унгарија
Хусејин Озбај, Универзитет Гази, Република Турција
Зеки Ѓурел, Универзитет Гази, Република Турција
Елена Дараданова, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Република Бугарија
Ина Христова, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Република Бугарија
Џозеф Пониах, Национален институт за технологија, Индија
Сатхарај Венкатесан, Национален институт за технологија, Индија
Петар Пенда, Универзитет во Бања Лука, Босна и Херцеговина
Данило Капасо, Универзитет во Бања Лука, Босна и Херцеговина
Мета Лах, Универзитет во Љубљана, Република Словенија
Намита Субиото, Универзитет во Љубљана, Република Словенија
Ана Пеличер-Санчез, Универзитет во Нотингам, Велика Британија
Мајкл Грини, Универзитет во Нотингам, Велика Британија
Татјана Ѓурин, Универзитет во Нови Сад, Република Србија
Диана Поповиќ, Универзитет во Нови Сад, Република Србија
Жан Пол Мејер, Универзитет во Стразбур, Република Франција
Жан Марк Веркруз, Универзитет во Артуа, Република Франција
Регула Бусин, Швајцарија
Натале Фиорето, Универзитет во Перуца, Италија
Оливер Хербст, Универзитет во Вурцбург, Германија

PALIMPSEST

International Journal for Linguistic, Literary
and Cultural Research

PUBLISHED BY

Goce Delchev University, Faculty of Philology, Stip

EDITOR-IN-CHIEF

Ranko Mladenoski

EDITORIAL BOARD

Victor Friedman, University of Chicago, USA
Tole Belcev, Goce Delchev University, N. Macedonia
Nina Daskalovska, Goce Delchev University, N. Macedonia
Alla Sheshken, Lomonosov Moskow State University, Russian Federation
Olga Pankina, NGO Macedonian Cultural Centre, Russian Federation
Georgeta Rata, Banat University, Romania
Astrid Simone Grosler, Banat University, Romania
Goran Kalogjera, University of Rijeka, Croatia
Dejan Duric, University of Rijeka, Croatia
Sándor Czeglédi, University of Pannonia, Hungary
Éva Bús, University of Pannonia, Hungary
Husejin Ozbaj, GAZI University, Republic of Turkey
Zeki Gurel, GAZI University, Republic of Turkey
Elena Daradanova, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Republic of Bulgaria
Ina Hristova, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Republic of Bulgaria
Joseph Ponniah, National Institute of Technology, India
Sathyaraj Venkatesan, National Institute of Technology, India
Petar Penda, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Danilo Capasso, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Meta Lah, University of Ljubljana, Republic of Slovenia
Namita Subiotto, University of Ljubljana, Republic of Slovenia
Ana Pellicer Sanchez, The University of Nottingham, United Kingdom
Michael Greaney, Lancaster University, United Kingdom
Tatjana Durin, University of Novi Sad, Republic of Serbia
Diana Popovic, University of Novi Sad, Republic of Serbia
Jean-Paul Meyer, University of Strasbourg, French Republic
Jean-Marc Vercruysse, Artois University, French Republic
Regula Busin, Switzerland
Natale Fioretto, University of Perugia, Italy
Oliver Herbst, University of Wurzburg, Germany

РЕДАКЦИСКИ СОВЕТ

Драгана Кузмановска
Толе Белчев
Нина Даскаловска
Билјана Ивановска
Светлана Јакимовска
Марија Леонтиќ
Јована Караникиќ Јосимовска

ЈАЗИЧНО УРЕДУВАЊЕ

Ранко Младеноски (македонски јазик)
Весна Продановска (англиски јазик)
Толе Белчев (руски јазик)
Билјана Ивановска (германски јазик)
Марија Леонтиќ (турски јазик)
Светлана Јакимовска (француски јазик)
Јована Караникиќ Јосимовска (италијански јазик)

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК

Славе Димитров

АДРЕСА

ПАЛИМПСЕСТ

РЕДАКЦИСКИ СОВЕТ

Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ бр. 10-А
п. фах 201
МК-2000 Штип

<http://js.ugd.edu.mk/index/PAL>

Меѓународното научно списание „Палимпсест“ излегува двапати годишно во печатена и во електронска форма на посебна веб-страница на веб-порталот на Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип: <http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL>

Трудовите во списанието се објавуваат на следните јазици: македонски јазик, англиски јазик, германски јазик, француски јазик, руски јазик, турски јазик и италијански јазик.

Трудовите се рецензираат.

EDITORIAL COUNCIL

Dragana Kuzmanovska
Tole Belcev
Nina Daskalovska
Biljana Ivanovska
Svetlana Jakimovska
Marija Leontik
Jovana Karanikik Josimovska

LANGUAGE EDITORS

Ranko Mladenovski (Macedonian language)
Vesna Prodanovska (English language)
Tole Belcev (Russian language)
Biljana Ivanovska (German language)
Marija Leontik (Turkish language)
Svetlana Jakimovska (French language)
Jovana Karanikik Josimovska (Italian language)

TECHNICAL EDITOR

Slave Dimitrov

ADDRESS

PALIMPSEST

EDITORIAL COUNCIL

Faculty of Philology
Krste Misirkov 10-A
P.O. Box 201
MK-2000, Stip

<http://js.ugd.edu.mk/index/PAL>

The International Scientific Journal "Palimpsest" is issued twice a year in printed form and online at the following website of the web portal of Goce Delcev University in Stip:

<http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL>

Papers can be submitted and published in the following languages: Macedonian, English, German, French, Russian, Turkish and Italian language.

All papers are peer-reviewed.

СОДРЖИНА / TABLE OF CONTENTS

13 ПРЕДГОВОР

Марија Леонтиќ, уредник на „Палимпсест“

FOREWORD

Marija Leontik, editor of “Palimpsest”

ЈАЗИК / LANGUAGE

17 Марија Леонтиќ

ИМЕНСКАТА ГРУПА ВО ТУРСКИОТ ЈАЗИК И НЕЈЗИНОТО
ПРЕДАВАЊЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Marija Leontik

NOUN GROUPS IN TURKISH LANGUAGE AND THEIR EQUIVALENCE
IN MACEDONIAN LANGUAGE

25 Виолета Јанушева

ДИЛЕМИ ЗА УПОТРЕБАТА НА ГОЛЕМА БУКВА ВО МАКЕДОНСКИОТ
СТАНДАРДЕН ЈАЗИК

Violeta Janusheva

DILEMMAS REGARDING THE USE OF THE CAPITAL LETTER IN
MACEDONIAN STANDARD LANGUAGE

37 Марија Гркова

УСВОЈУВАЊЕТО НА ПЕРФЕКТОТ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК КАКО
СТРАНСКИ

Marija Grkova

THE ACQUISITION OF THE PAST INDEFINITE TENSE IN MACEDONIAN
AS A FOREIGN LANGUAGE

47 Надица Негриевска

КОГНИТИВЕН ПРИСТАП ЗА ЗНАЧЕЊЕТО НА ПРЕДЛОЗИТЕ

Nadica Negrievska

THE COGNITIVE APPROACH IN DESCRIBING THE MEANINGS
OF PREPOSITIONS

КНИЖЕВНОСТ / LITERATURE

59 Recai Özcan

DİŞİ KURDUN RÜYALARI BAĞLAMINDA CENGİZ AYTMATOV’UN
EDEBİYAT ANLAYIŞI ÜZERİNE TESPİTLER

Recai Özcan

DETERMINATIONS ON CENGİZ AYTMATOV’S UNDERSTANDING
OF LITERATURE IN THE CONTEXT OF SHE-WOLF DREAMS

69 Sara Di Gianvito

«LA CIFRA CHE RISOLVA IN UN CANTO IL MIO GRIDO» GIORGIO BASSANI E LO SPAZIO DEL VERSO

Sara Di Gianvito

«LA CIFRA CHE RISOLVA IN UN CANTO IL MIO GRIDO». GIORGIO BASSANI AND THE SPACE OF POETRY

77 Zorana Kovačević

L'IMMAGINE DELL'ITALIA NELLE LETTERE DALL'ITALIA DI LJUBOMIR NENADOVIĆ

Zorana Kovačević

THE IMAGE OF ITALY IN LJUBOMIR NENADOVIĆ'S LETTERS FROM ITALY

91 Marcella Di Franco

ELIO VITTORINI E CESARE PAVESE: FUGA E RITORNO ALLA TERRA MADRE E ALL'INFANZIA TRA REALTÀ E ASTRAZIONE SIMBOLICA

Marcella Di Franco

ELIO VITTORINI AND CESARE PAVESE: ESCAPE AND RETURN TO THE MOTHERLAND AND CHILDHOOD BETWEEN REALITY AND SYMBOLIC ABSTRACTION

101 Данче Стефановска

НАРАТОРИТЕ И НАРАТЕРИТЕ ВО РОМАНОТ „ПИРЕЈ“ ОД ПЕТРЕ М. АНДРЕЕВСКИ

Danche Stefanovska

NARRATORS AND NARRATERS IN THE NOVEL “PIREY” BY PETRE M. ANDREEVSKI

КУЛТУРА / CULTURE

113 Екатерина Намичева, Петар Намичев

ВИРТУЕЛНАТА РЕАЛНОСТ КАКО МЕТОД НА ПРОМОЦИЈА НА АРХИТЕКТОНСКОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО И НА КУЛТУРНАТА МЕМОРИЈА

Ekaterina Namicheva, Petar Namichev

VIRTUAL REALITY AS A METHOD OF PROMOTING ARCHITECTURAL CULTURAL HERITAGE AND CULTURAL MEMORY

МЕТОДИКА НА НАСТАВАТА / TEACHING METHODOLOGY

125 Osman Emin

BİLİŞSEL YETENKLERİN ETKİN KULLANILMASI

Osman Emin

EFFECTIVE USE OF COGNITIVE COMPETENCIES

- 137 Gonca Al**
SINIF TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERS KİTABINDAKİ METİNLERDE
TÜRK KÜLTÜRÜNÜN İZLERİ
Gonca Al
TRACES OF TURKISH CULTURE IN TENTH GRADE TEXTBOOK
OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE
- 151 Gülşen Yılmaz**
GAZİ ÜNİVERSİTESİ TÖMER'E AİT DERS KİTAPLARINDA KELİME
SIKLIĞI, KELİME TEKRARI VE AKADEMİK YETERLİLİK
Gülşen Yılmaz
WORD FREQUENCY, WORD REPETITION AND ACADEMIC
COMPETENCE IN TOMER BOOKS BY GAZI UNIVERSITY
- 159 Анастасија Киркова-Наскова**
ИЗУЧУВАЊЕ ИЗГОВОР НА СТРАНСКИ ЈАЗИК: ТЕОРИСКИ ПРЕГЛЕД
Anastazija Kirkova-Naskova
TEACHING SECOND LANGUAGE PRONUNCIATION: AN OVERVIEW
OF THEORETICAL APPROACHES

- 173 Violeta Damchevska**
FUNCTION OF LEXICAL BUNDLES IN ECONOMICS RESEARCH
ARTICLES

ПРИКАЗИ / BOOK REVIEWS

- 187 Марија Гркова**
ДОПОЛНИТЕЛНАТА НАСТАВА – ЧЕКОР КОН УСПЕШЕН ПОЧЕТОК
НА СТУДИРАЊЕТО НА ЈАЗИЦИТЕ
Marija Grkova
ADDITIONAL TEACHING - STEP TO SUCCESSFUL START OF
LANGUAGE STUDIES
- 193 Ранко Младеноски**
МОДЕЛОТ НА СИМБОЛИКАТА ВО ТВОРЕШТВОТО НА МАТОШ
Ranko Mladenoski
THE MODEL OF SYMBOLISM IN MATOSH'S WORKS

ДОДАТОК / APPENDIX

- 207** ПОВИК ЗА ОБЈАВУВАЊЕ ТРУДОВИ
ВО МЕЃУНАРОДНОТО НАУЧНО СПИСАНИЕ „ПАЛИМПСЕСТ“
CALL FOR PAPERS
FOR THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL “PALIMPSEST”

ПРЕДГОВОР

Почитувани читатели и соработници,

Благодарение на вашата заинтересираност за читање трудови, давање свој придонес со пишување и рецензирање трудови, меѓународното списание за лингвистички, книжевни и културолошки истражувања „Палимпсест“ го доживува својот осми број.

Мисијата на „Палимпсест“ е да развива соработка со универзитетите, научните работници, истражувачите и наставниците од Македонија и од другите земји во светот преку можноста во него да се објавуваат трудови на седум јазици: македонски, англиски, руски, турски, германски, француски и италијански јазик.

Во осмиот број на „Палимпсест“ во рубриците *Јазик*, *Книжевност*, *Култура*, *Методика на наставата* и *Прикази* се распределени вкупно 17 труда од автори од Македонија [Марија Леонтиќ, Виолета Јанушева, Марија Гркова, Надица Негриевска, Данче Стефановска, Екатерина Намичева, Петар Намичев, Осман Емин (Osman Emin), Анастасија Киркова-Наскова, Виолета Дамчевска, Ранко Младеноски], од Босна и Херцеговина [Зорана Ковачевиќ (Zorana Kovačević)], од Полска [Сара ди Џанвито (Sara Di Gianvito)], од Италија [Марчела ди Франко (Marcella Di Franco)] и од Турција [Гонца Ал (Gonca Al), Ѓулшен Ѓлмаз (Gülşen Yılmaz), Реџаи Озџан (Recai Özcan)]. На сите автори на трудовите искрено им се заблагодаруваме за разноликоста што ја внесоа со темите и јазиците на кои пишуваа. Голема благодарност и до анонимните рецензенти кои со своите забелешки даваат голем придонес во развојот на научната критика во Македонија, а истовремено го зголемуваат квалитетот на трудовите и на списанието.

Посебна благодарност до 30-те членови на Уредувачкиот одбор на „Палимпсест“ кои го презентираат списанието во својата научна средина и ни доставуваат трудови од сите континенти на светот, до членовите на Редакцискиот совет и на јазичните и техничките уредници кои во изминатите четири години докажаа дека со добра идеја и волја, коректна соработка, самопрегорен труд и здружени сили може да се креира меѓународно списание кое во иднина ќе претставува споменик на меѓународната и на мултилингвалната соработка и ризница за истражување за следните генерации.

Марија Леонтиќ, уредник на „Палимпсест“

FOREWORD

Dear readers and contributors,

Thanks to your interest in reading the articles as well as your contribution in writing and reviewing for the journal, the international journal Palimpsest has reached its eighth issue.

Palimpsest's mission is to develop collaboration with universities, scholars, researchers and teachers from Macedonia and other countries around the world through the ability to publish papers in seven languages: Macedonian, English, Russian, Turkish, German, French and Italian.

In the eighth issue of Palimpsest there are 17 papers in seven rubrics such as Language, Literature, Culture, Teaching Methodology and Book Reviews written by Macedonian authors (Marija Leontic, Violeta Janusheva, Marija Grkova, Natica Negrieva, Danche Stefanovska, Osman Emin, Anastazija Kirkova-Naskova, Violeta Damchevska, Ranko Mladenoski), authors from Bosnia and Herzegovina (Zorana Kovačević), Poland (Sara Di Gianvito), Italy (Marcella Di Franco) and Turkey (Gonca Al, Gulsen Yilmaz, Recai Özcan). We sincerely express our gratitude to all the authors for the diversity of topics and languages they wrote in. Many thanks to the anonymous reviewers who, with their remarks, make a great contribution to the development of scientific criticism in Macedonia, and at the same time increase the quality of papers and journals.

Special thanks to the 30 members of the Palimpsest Editorial Board for presenting the journal in their scientific circles and submitting papers from all continents in the world. Special thanks also to the members of the Editorial Board, to the proofreaders and technical editors who have proven over the past four years that good ideas and willingness, proper collaboration, self-sacrifice and combined efforts can lead to the creation of an international journal that will in the future be a memorial to international and multilingual collaboration and treasury of research for the future generations.

Marija Leontic, Editor of Palimpsest

10. SINIF TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERS KİTABINDAKİ METİNLERDE TÜRK KÜLTÜRÜNÜN İZLERİ

Gonca Al

Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye Cumhuriyeti
algonca8@gmail.com

Özet: Kültür, bir milletin tarih boyunca oluşturduğu maddi ve manevi unsurların bütünüdür. Kendi kültürünü tanıyan, benimseyen bireyler ve milletler gelişir; kültürel değerlerine bağlı kalmayan, özünü unutan birey ve milletler ise yok olmaya mahkumdur. Dil kültürün en önemli taşıyıcısı ve aktarıcısıdır. Ülkemizde okullarda da eğitim öğretim faaliyetleri ile kültür aktarımı yapılmaktadır. Bu makalede de 10. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabındaki anlatmaya bağlı edebi metinlerde Türk kültürüne ait unsurlar incelenmiştir. Metinlerin tarihi dönemler içerisindeki kültürel değişimden nasıl etkilendiği de içerdikleri kültürel unsurlar ve dildeki yabancı kelimeler aracılığıyla görülmüştür. Türk kültürüne ait savaçılık, kurt, aile, ölene saygı, din, at, misafirperverlik, âşıklık, saz çalma, türkü söyleme, toy, şölen, âh etme gibi birçok unsura metinlerde yer verilmiştir. Ders kitabının Türk kültürü unsuru açısından zengin olduğu görülür.

Anahtar Kelimeler: *Türk dili ve edebiyatı, ders kitabı, kültür, kültürel unsurlar.*

1. Giriş

Bir milletin varlığı, kendini uzun yıllar devam ettirebilmesi ve geliştirebilmesi kültürel değerlerine bağlılığı ile ilişkilidir. Bu bakımdan milleti oluşturan bireylerin kendi kültürünü tanıması, benimsemesi, ileri seviyelere taşıyacak bilince de sahip olması gerekmektedir. Kaplan (2012), bu konu ile ilgili "Bir millet, kendisini hiçe sayarak yabancıların manevi kölesi olursa, er geç maddi kölesi de olur." der (s. 36).

Kültür, Türk Dil Kurumu Yayınları'nca basılan Türkçe Sözlük'te (2009) "1. Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin. 2. Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü." şeklinde tanımlanmıştır (s. 1282). Ziya Gökalp (1968), kültür için "hars" ifadesini kullanır; kültürü "Bir milletin dinî, ahlâkî, hukukî, muakalevî, bedîî, lisanî, iktisadî, fennî hayatlarının ahenkli mecmuasıdır." şeklinde tarif eder (s. 27).

Kültür için bir milletin tarih boyunca oluşturduğu maddi ve manevi unsurların bütünüdür, denilebilir. Bu biraz daha açılırsa insanların yaşama biçimi, örf, âdet, gelenek, görenekleri, dini inanışları, yazılı ve sözlü eserleri, dili ve edebiyatı, sanatı, felsefesi, halk inançları, alışkanlıkları, kullandıkları eşyalar, ahlâkı, değerleri, sembolleri, ekonomik anlayışı, törenleri, müzik, resim, oyun,

yöresel kıyafetleri, mimari yapıları vs. kültürü oluşturur. "Teknik, ekonomi, hukuk, estetik, bilim, devlet, yöntem, insanın meydana getirdiği her şey kültüre girer. Örgütler, dernekler, kurumlar, okullar, tüm kendilerine ilişkin şeylerle birlikte kültürden sayılırlar." (Uygur, 1996, s. 17).

Kültürün alanında yer alan her şeyin birbiri ile ilişkili ve bir bütün olduğu söylenebilir. Toplumu oluşturan bireyler bu bütünü eğitimle ve yaşayarak öğrenirler. "Bir çocuk dünyaya geldikten sonra aile, okul, iş yeri, çarşı vesair vasıtalarla içinde yaşadığı toplumun kültürünü alır, şahsiyetine mal eder. Çocuk bu suretle içinde yaşadığı toplumun bir uzvu ve temsilcisi olur. Bir millete mensup olan her fert; o milletin kültürünü, dilini, dinini, zevkini, inançlarını, örf ve âdetlerini beraberinde taşır." (Kaplan, 2012, s. 26).

"Günlük dil veya edebi dil, baştan başa bir kültür hazinesidir." (Kaplan, 2012, s. 12). Diğer bir ifade ile dil ve edebiyat toplumdaki kültürel değerleri yansıtır. Göçer (2011), dilin geçmiş ile gelecek arasında bir köprü vazifesi gördüğünü, milletin zengin kültür birikimini dil sayesinde gelecek nesillere aktardığını belirtir (s. 4).

Mehmet Kaplan (2012), insan yığınlarını millet yapan amilin kültür olduğunu, kültürün fertleri aşip onlara şekil, yön ve şahsiyet verdiğini söyleyerek kültürün önemine değinir (s. 24). Kültür, sanat dallarından, toplumu etkileyen büyük olaylardan örneğin; ekonomik krizler, doğal afetler gibi olgulardan ve her türlü bilimsel gelişmeden etkilenir ve beslenir (İzdem, 1972, s. 196). Türklerin Orta Asya'dan farklı sebeplerden ötürü çeşitli yerlere göçü, komşu olduğu devletlerle ilişkileri, İslamiyeti kabulü ile yeni bir kültür alanı ile tanışması, 19. yüzyılda Batı ile ilişkilerin artması sonucunda zamanla kültürel unsurlarında da çeşitlenmelere sebep olmuştur, denilebilir. Göçer (2011), bir ülkenin yetişmekte olan nesillerinin eğer kendi sanat, dil ve edebiyatlarının mâzisini, değerini bilmez; bunların değişme, gelişme ve olgunlaşmasından haberi olmazsa ilerde övünebilecekleri kültür mirası hazinelerinden yoksun kalmak tehlikesi ile karşı karşıya kalacaklarını söyler (s. 4).

"Genç kuşaklar, içinde yaşadıkları toplumun kültürünü eğitim yoluyla öğrenirler ve günlük hayatlarına yansıtır. Bu kurumlarda öğretimi yapılan disiplinler, genel olarak kitaplar aracılığıyla uygulamaya dönüşür ve hayat bulur." (Altunal, 2015, s. 2). Öğrencilere okullarda verilen eğitim ile doğrudan yahut dolaylı şekillerde kültür aktarımı da yapılmış olur.

Türkiye'de eğitim öğretim Milli Eğitim Temel Kanunu'na uygun olarak hazırlanan öğretim programları çerçevesine uygun yapılmaktadır. Programda yer alan "Metinde milli, manevi, evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihi ve mitolojik öğeleri bulur." kazanımı kültürel değerlerle doğrudan ilgilidir (MEB, 2018, s. 24).

Programlardaki kazanımların öğrencilere ulaşmasında kullanılan araçlardan biri de ders kitaplarıdır. Ders kitaplarında kullanılan metinler milli kültüre aykırı unsurlar içermemeli, öğrencilere kendi benliklerini ve milli kültürlerini hatırlatıcı, zenginleştirici ve benimsetici şekilde seçilmelidir.

Bu makalede 10. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabındaki anlatmaya bağlı edebi metinlerde Türk kültürüne ait unsurlardan hangilerinin yer aldığı ve öğrencilere bu değerlerden hangilerinin kazandırabileceği araştırılmak istenmektedir.

2. Yöntem

Kültür ve Türk kültürü ile ilgili alan araştırması yapılmış, 10. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabındaki anlatmaya bağlı edebi metinlerde doküman incelemesi yöntemi ile kültürel unsurlar bulunmuştur.

3. Örneklem

2018 yılına ait MEB Yayınları 10. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabındaki anlatmaya bağlı metinler incelenmiştir. Hikâye ünitesinde "Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanını Beyan Eder Hanım Hey", "Kerem ile Aslı", "Hayber Kalesi Cengi", "Leyla vü Mecnun", "Kediler", "Yüksek Ökçeler"; destan ünitesinde "Şahmeran ve Lokman Hekim Efsanesi", "Oğuz Kağan Destanı", "Battal Gazi Destanı", "Üç Şehitler Destanı"; roman ünitesinde de "Felâton Bey ile Râkım Efendi", "Mai ve Siyah", "Ateşten Gömlek" metinleri yer almaktadır. Ders kitaplarında verilen bu metinler dersin süresi ve kazanımlar ekseninde anlam bütünlüğü bozulmaksızın kısaltılmıştır. Araştırmanın örneklemini kitapta yer alan metinler oluşturmaktadır.

4. Bulgular

Verilen metinlerde Türk kültürüne ait şu izlere rastlanmıştır:

4.1. Kişilere Hitap Şekli

Türkler İslam öncesinde yöneticilerine ya da saygı duydukları, değerli gördükleri kişilere kağan, han, bey gibi kelimelerle hitap etmektedir. Günümüzde de bunun bir uzantısı olarak saygın kişilere hitap edilirken isimlerinin yanına bey, hanım gibi unvanlar eklenir; aileler çocuklarına Kağan, Han gibi isimler verir. Ders kitabındaki metinlerde de bu saygınlık ifade eden kelimelere sıkça yer verilerek değerlerin önemi ve devamı sağlanmaya çalışılmıştır.

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanını Beyan Eder Hanım Hey adlı metinde "Meğer *hanım*, Oğuz'da Duha Koca oğlu Deli Dumrul derlerdi, bir er var idi." şeklinde geçmektedir (Koca, 2018, s. 36). Oğuz Kağan Destanı'nda ise "Yine günlerden bir gün Ay *Kağan*'ın gözü parladı." (s. 145), "Yine o zamanlarda sağ yanda Altun *Kağan* adında bir kağan vardı. Bu Altun *Kağan*, Oğuz *Kağan*'a elçi gönderdi." (s. 146), "Urum *Kağan*'ın bir kardeşi vardı, adı Uruz *Bey* idi." (s. 147) şeklinde yer alır. Oğuz Kağan, diğer Türk boylarının kendisine itaat etmesini isterken de yine kendisine "kağan" şeklinde hitap eder: "Ben Türk-Uygurların *kağanıyım* ve yeryüzünün dört köşesinin *kağanı* olsam gerekir. Sizden itaat dilerim." (s. 146). Destanda geçen isimlerde yine "Uluğ Ordu *Bey*, Kıpçak *Bey*" isimlerinde bu unsura rastlanır.

İslam dininin kabulü sonrasında gazi, seyyid gibi unvanlar da görülmeye başlar. Gazi, "Müslümanlıkta düşmanla savaşan veya savaş yapmış kimse" (TDK, 2009, s. 732); seyyid "1. Bir topluluğun ileri gelen kişisi. 2. Hazreti Muhammed'in soyundan olan kimse." anlamlarına gelir (s. 1744). Bu unvanlar da zamanla Türk kültüründe yer etmiştir. Battal Gazi Destanı'nda "Ben *Seyyid* Battal *Gazi*'yim.", "Ahmed Tarran *Gazi* ve Mumlan-ı *Gazi*'yi öldürmek istemiş." şeklinde örnekleri görülmektedir (Koca, 2018, s.153).

Tanzimat Dönemi'nde Türk kültürü Batı kültürünün etkisi altına girer. Bunun bir sonucu olarak Fransızca kelimeler de metinlerde yer edinir. Felatun Bey ile Rakım Efendi adlı metinde de Felâton ve Râkım Efendiler birbiri ile konuşurken Fransızca kelimelere yer verir: "Hay hay, *adiyo monşer*" (s. 184). Ateşten Gömlek adlı metinde Salime Hanım Ayşe'ye "*Ah Mösyö*" şeklinde hitap eder (s. 200).

4.2. Yiğitlik, Savaşçılık, Kahramanlık

Türklerin bağımsızlığına düşkün bir millet olduğu, tarih boyunca başka millet ve devletlerin boyunduruğunda yaşamadan hep kendi bağımsızlıklarını ilan edip devlet kurdukları bilinmektedir. Bu da onların savaşçı özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Savaşçılık ve yiğitlik unsurları da metinlerde fazlaca yer edinmiştir.

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanını Beyan Eder Hanım Hey adlı metinde Deli Dumrul köprüsünden geçmeyenlere kafa tutar ve "Benden güçlü er var mıdır ki *çüksün benle savaşsın, benim erliğim, yiğitliğim, bahadırlığım, kahramanlığım* Rum'a, Şam'a gitsin, ün salsın." der (Koca, 2018, s. 36). Yine Deli Dumrul kahramanlık konusunda Azrail'e bile kafa tutar: "Bre Azrail dediğiniz ne kişidir ki adamın canını alıyor, yâ kadir Allah, birliğinin hakkı için Azrail'i benim gözüme göster, *savaşayım, çekişeyim, mücadele edeyim*, güzel yiğidin canını kurtarayım, bir daha güzel yiğidin canını almasın." (s. 36). Hayber Kalesi Cengi adlı metinde Hz. Ali'nin gayrimüslimlere karşı yiğitliği, kahramanlıkları (s. 53), Oğuz Kağan Destanı adlı metinde *Oğuz Kağan'ın* savaşçı özelliklerine yer verilip kahramanlıkları anlatılmakta (s. 146), Battal Gazi Destanı adlı metinde *Seyyid Battal Gazi'nin* kâfirlere karşı yiğitlik ve kahramanlıklarına yer verilmekte (2018, s. 153), Üç Şehitler Destanı adlı metinde *Mustafa Kemal'in* kahramanlıkları yer almakta (2018, s. 160), Ateşten Gömlek adlı metinde *Ayşe ve İhsan'ın* Yunan ve İngilizlere karşı kahramanlıklarına yer verilmektedir (s. 202).

Metinlerde savaşçılık ve yiğitlik özelliklerine fazla yerilmesi bu değerlerin bir millet için vazgeçilemez olmasından kaynaklıdır. Çünkü başka devletler karşısında bağımsız olma, bir devleti devlet yapan unsurdur. Öğrencilere başka milletler ve devletlere bağlı olmama, onların karşısında kendi sınırları içinde bir bütün, özgür, istediğini yapabilen ve dil, din, kültür bakımlarından da kendine has ve bağımsız olma değeri verilmesi amaçlanmıştır. Bu da ancak kendi kültürel değerlerini koruyarak gerçekleşecektir.

4.3. Misafirperverlik

Türk kültüründe akrabalar ve arkadaşlar birbirini ziyaret eder, hatırlarını sorup gönüllerini hoş ederler. Gelenek ve göreneklerde misafir hep el üstünde tutulur, misafir ağırlamak Türkler için büyük önem arz eder. Misafir geleceği zaman önceden hazırlık yapılır, misafiri memnun etmek için en güzel yemekler hazırlanır, evler temizlenir. Misafir geldiğinde de güleryüz gösterilip sohbet edilir. Metinlerde de misafirperverlik değeri seçilerek öğrencilere kültürel aktarımı amaçlanmıştır.

Şahmeran ve Lokman Hekim Efsanesi'nde "yılanların yaşadığı mağaraya yanlışlıkla giren bir adam yılanlar tarafından yakalanıp padişahları Şahmeran'a götürülür. (...) Şahmeran *adama çok iyi davranır. Adamın bir dediği iki edilmeden bütün ihtiyaçları karşılanır*. Adam günlerinin büyük bir bölümünü Şahmeran ile

sohbet ederek geçirir." (Koca, 2018, s. 142). Felâton Bey ile Râkım Efendi adlı metinde Râkım, Ziklasları evine davet eder ve "gösterdiği *Türk misafirperverliği* ile dostluklarını iletir." (s. 184).

4.4. Doğumla İlgili Ritüeller

Çocuk yarınlar için ümit demektir, gelecek demektir. Doğan çocuk sayısı ailenin soyunun devamını o kadar arttırmaktadır. Çocukları olan aileler bu sebeple mutlu olur, mutluluklarını tanıdıkları insanlarla çeşitli şekillerde paylaşır. Günümüzde de çocuk doğduğunda çeşitli zamanlarda mevlit, diş çıkarma, doğum günü gibi çeşitli vesilelerle bazı merasimler düzenlenir.

Deli Dumrul Hikâyesi'nde de babası Deli Dumrul için düzenlediği töreni şöyle dile getirir: "*Doğduğunda dokuz erkek deve kestiğim aslan oğul*" (Koca, 2018, s. 38), "annesi de oğlunu "*dolma beşiklerle*" doladığını ifade eder (s. 40).

4.5. Ölen Kişiyeye Saygı

Ölüm dünyadan ebediyen ayrılışı ifade eder. Bu yüzden sevilen bir kişinin ölümü de ardında kalanları üzer. Türklerde de ölümler dolayısıyla acılarının büyüklüğünü ifade etmek için yas törenleri düzenlenir, ölen kişinin ardından ağıtlar yakılır, mezarı başında ağlanır. Ona duyulan saygı ile ölümü sonrasında -özellikle arefe günlerinde- mezarlar ziyaret edilir, Kur'an okunur. Metinlerde bu kültürel değere yer verilmesi öğrencilere kazandırılması açısından da önemlidir.

Deli Dumrul'un köprüsünün yanına konan obada ölen yiğit için "kimi oğul diye, kimi kardeş diye" ağlar, "O yiğit üzerine dehşetli bir feryat" kopar. Metinde bu durum "Hanım, bir güzel *yiğidimiz öldü, ona ağlıyoruz.*" şeklinde geçer (Koca, 2018, s. 36). Leyla vü Mecnun'da da Mecnun, Leyla'nın öldüğünü Zeyd'den öğrenince "onun *mezarı başına gider, ağlar, şiirler söyler. Leyla'sının mezarını kucaklar*". Türk kültüründe türbe ziyaretleri de önemli bir yer edinmiştir. Bu hikayede de "iki âşığı mezarı bir türbe gibi halkın ziyaret ettiği bir yer haline gelmiştir." (s. 57).

4.6. Şölen

Eski Türklerde hakanlar, hanlar, beyler veya varlıklı kimselerin mallarını yoksullara dağıttığı, bazı zamanlarda ziyafet düzenlediği bilinmektedir. "Bu ziyafetin karşılığı "şölen" olarak ifade edilmektedir." (Gökalp'ten aktaran Mandaloğlu, 2012, s. 228). Şölenlerin düzenlenmesi sosyal dayanışmanın, yardımlaşmanın güçlü olduğunu göstermektedir.

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanını Beyan Eder Hanım Hey adlı metinde de "Ağıllarda akça koyunum gerek ise/Kara mutfak altında onun *şöleni* olsun." şeklinde yer alır (Koca, 2018, s. 38).

4.7. Toy

TDK Türkçe Sözlük'te "2. Ziyafet" şeklinde geçer (2009, s.1998). "Toyda yeme, içme, çalgı, oyun her türlü eğlenceler olurdu. Oğuzlar zevk ve sefayı çok sevdiklerinden her gün toy yaparlardı." (Gökalp'ten akt. Mandaloğlu, 2012, s. 227). "Başarı ve kutlama toyları, ilk av toyu, akın dönüşlerinde ve tutsaklıklardan kurtulmalarda yapılan toylar, düğün toyları, ölüm toyları, ölü aşları, ad verme toyları, çocuğu olmayanların yaptırdıkları dilek ve hacet toyları, yemin, uğurlama

ve karşılama toyları" gibi toy çeşitleri vardır (Ögel'den akt. Mandaloğlu, 2012, s. 227). Toy verme de şölen gibi halk arasında yardımlaşma, kaynaşma ve kültürün aktarımını attırdığı için metinlerde buna yer verilmesi ile bu değer in gelecek nesiller tarafından bilinmesi amaçlanmıştır.

Oğuz Kağan Destanı'nda "Sonra Oğuz Kağan büyük bir *toy* (ziyafet) verdi. Halka emir (verdi ki...) (Oğuz Kağan) halkı çağırınca ahâli birbirine danıştı ve geldi. Oğuz Kağan kırk masa ve kırk sıra yaptırdı. Türlü yemekler, (...), tatlılar, kımızlar yediler, içtiler." (Koca, 2018, s. 146).

4.8. Kurultay Kurulması

TDK Türkçe Sözlük'te kurultay "3. Eski Türklerde devlet işlerinin görüşülüp karara bağlandığı meclis." şeklinde ifade edilir (2009, s. 1268). Kurultay toplanarak devlete ait kararlar verilebilir. "Kurultay, başlangıçta Türklerde din töreni, bayram, yeme-içme toyu, eğlenme ile yarışmayı da içinde toplayan bir devlet toplantısıdır. Bu toplantılarda halk ile devlet birleşir ve kaynaşır. Bu kurultaylara Hunlarda halk da katılır." (Ögel'den akt. Mandaloğlu, 2012, s. 217).

Oğuz Kağan Destanı'nda "Ondan sonra Oğuz Kağan büyük bir *kurultay topladı*. Maiyetini ve halkını çağırttı. Onlar geldiler ve müşavere ettiler." şeklinde geçer (Koca, 2018, s. 148). Oğuz Kağan daha sonra yurdunu oğulları arasında paylaştırır ve şöyle der: "Ey oğullarım ben çok yol aşım; çok vuruşmalar gördüm; çok kargı ve çok ok attım; atla çok yürüdüm; düşmanlarımı ağlattım; dostlarımı güldürdüm. Ben *Gök Tanrı'ya (borcumu) ödedim*. Şimdi yurdumu size veriyorum." (s. 148). Oğuz Kağan'ın bu şekilde açıklama yapması da gücünü Gök Tanrı'dan aldığına vurgu yapar. Bir nevi "kağanlar Gök Tanrı tarafından tahtlarına oturtulmuştur." (Ögel'den akt. Mandaloğlu, 2012, s. 215).

Metinde alınan kararlarda halkın da görüşlerine önem verildiği yapılan kurultay toplantıları aracılığıyla hissettirilmektedir. Bu da demokratik bir toplum olmanın aslında temellerini oluşturan bir değerdir. Halkın yöneticisi tabi ki yönetilenlerle işbirliği içerisinde olmalıdır. Bu değer in de metinlerle öğrencilere aktarımını amaçlanmıştır.

4.9. Düğün/Evlenme

Toplumun temelini teşkil eden ailenin kurulması evliliklerle sağlanmaktadır. Evlilik de Türk kültüründe önemsenmekte; düğünlerle, törenlerle yapılmaktadır. Oğuz Kağan Destanı'nda da evlenme "aldı" şeklinde ifade edilir. "Oğuz Kağan onu görünce aklı gitti, sevdi, *aldı*." (Koca, 2018, s. 146). Leyla ile Mecnun adlı metinde "İbn-i Selam büyük bir *düğün* düzenleyerek Leyla ile evlenir." (s. 56). Felâton Bey ile Râkım Efendi adlı metinde Râkım, "Canan ile *nikâhlanır*." (s. 184).

4.10. Din-İnanç

Türkler İslam öncesinde Gök Tanrı'nın varlığına inanmaktadır. Oğuz Kağan Destanı'nda bu "Ben *Gök Tanrı'ya (borcumu) ödedim*. Şimdi yurdumu size veriyorum." şeklinde belirtilmiştir (Koca, 2018, s. 148).

Karahanlı Devleti zamanında ise İslamiyet kabul edilmiştir. İslam dinin etkisi Türk kültürüne yansımıştır. Metinlerde İslam etkisi şu şekillerde görülmektedir: Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanını Beyan Eder Hanım Hey

adlı metinde "Deli Dumrul önce Allah'a ve Azrail'e karşı gelmekte, kendisi canı ile cezalandırılacakken hatasını anlayıp "*can veren de, can alan da Allah'tır*" düşüncesini kabul edip Allah'tan af dilemektedir. Allah'ın üstünlüğü vurgulanmakta ve Allah'ın sıfatlarına da yer verilmektedir: "*Tanrı'nın birliğine yoktur güman*" (s. 39), "*Keremi çok kadir Tanrı/Daim duran cebbar Tanrı/Baki kalan settar Tanrı*" (s. 40). Deli Dumrul, tasavvuf anlayışının temelini teşkil eden Allah'ın mü'minlerin kalbinde olmasını da yalvarışları esnasında dile getirmektedir: "*Çok cahiller seni gökte yerde ister/Sen bizzat mü'minlerin gönlündesin.*" (s. 40). Hayber Kalesi Cengi adı metinde İslam dininin yayılması için savaşıldığı görülmektedir. Hayber Kalesi, Müslümanlara karşı saldırı için hazırlık yaptıkları öğrenilince Yahudilerden alınmak istenir. Bu şekilde İslamiyet korunmuş ve alınan bölgede de yayılmış olacaktır. "Hz. Muhammet dostları ile ibadet ettikten sonra yüzünü topluluğa dönerek *Hayber Kalesi'nin alınacağını müjdeler.*" (s. 51). Dini yaymak için Müslüman olmaya çağrı da yapılmıştır. "Peygamber Efendimiz'in Hayber'de yaşayanlara *Müslüman olmaları yönünde yaptığı çağrı*" şeklinde ders kitabında geçmektedir (s. 51).

Savaşlarda askeri gücün yanında iman gücü de önemli bir yer tutar. Tarihimizde de birçok savaşta iman gücünün üstünlüğüne inanılmaktadır. Bunlardan en bilineni Çanakkale Savaşı sırasında Koca Seyit'in savaş esnasında 276 kiloluk mermiyi kaldırabilmesi, savaş bittikten sonra aynı mermiyi kaldıramaması hadisesidir. İman gücü sayesinde pek çok başarı elde ettiğimiz de ders kitabındaki metinlerde verilmiştir. Hayber Kalesi Cengi adlı metinde Hz. Ali, Yahudi ile konuşmasında Peygamberimizin "*inanç gücü ile hareket*" ettiğini, "Ben de Tanrı'nın başka kulları gibi etten ve kemikten yaratılmışım. Fakat *bu madde gücünün dışında ben de öyle bir güç vardır ki işte ben ona bol bol sahibim.*" der (s. 53). Battal Gazi Destanı'nda da Battal din uğruna savaşan alp erenlerdendir. Metinde "Battal kafir alaylarını" dağıtınca "Halife, Seyyid'in erliğine *hayır dualar*" eder (s. 153). "Ahmed-i Tarran ve Mumlan-ı Gazi gelip halifenin huzurunda *secdeye kapanıp dua*" eder (s. 153). Halife ve yarenler "*şükür namazı*" kılar (s. 154).

4.11. Sancağın Taşınması

Bir devletin, askeri bir birliğin sembolüdür sancak. Savaşlarda sancak (bayrak) taşınır ve alınan bölgeye dikilir. Orda kimin sancağı dalganıyorsa orası o devlete ait kabul edilir. Türk kültüründe bayrak marşlar söylenirken göndere çekilir, milli bayramlarda resmi ve özel kurumlara asılır. Törenlerde bayrak devir teslimi yapılır. Bağımsızlığımızın sembolü olan bayrağa şiirler yazılmıştır. Bayrağa verilen önem o devlete verilen önemin bir sembolüdür. Bu da okullarda öğrencilere kazandırılması gereken önemli bir değerdir. Metinde sancağın yere düşürülmemesi ve sağ elde taşınması ile bu kültürel değer öğrencilere kazandırılmak istenmiştir. Hayber Kalesi Cengi adlı metinde de "Hz. Ali Zülfikar'ını beline kuşanarak, *sancağı* da sağ aline alarak atına biner." (Koca, 2018, s. 52).

4.12. Hak Âşığı Olma

İslam öncesinde kopuz eşliğinde şiirler söyleyen kam, baksı, ozan gibi şairlerin yerini 16. yüzyıl sonrasında saz ile şiirler söyleyen âşıklar almıştır. Halk arasında sazla şiir söyleyen kimselere âşık denilmektedir. Bunlar maddi aşktan manevi aşk derecesine yükselmişler ve bir pirin elinden bade içerek âşıklığa

ulaşmışlardır. Bu tür âşıklar halk anlayışına göre “Hak Âşığı” diye adlandırılmış ve ilham kaynakları “İlâhi” olarak görülmüştür (Köprülü, 1962, s. 12). Cafer Özdemir makalesinde âşıkların özelliklerinden bazılarını saz çalma, rüyada bâde içme, destan söyleme, yalan söylememe, gurbete çıkarak diyar diyar gezme, kahvehanelerde sanatını icra etme, türkü söyleme vb. şeklinde sayar (2011, s. 135- 146). Fuat Köprülü, kökü geçmişe dayansa da âşık edebiyatının 16. yüzyılda oluşmaya başladığını, 17. yüzyılda olgunlaşmasını tamamladığını belirtir (1962, s. 30-31). Çünkü o döneme ait yeterince yazılı veri ve geleneğe ait örnek bugüne ulaşmamıştır. Günümüzde teknolojinin de gelişmesi ile âşıklık geleneği eskisi kadar etkisini sürdürmemektedir. Metinde bu değere yer verilmesi ile öğrencilerin kültürel unsurlarımızı bilmesi ve öğrenmesi amaçlanmıştır.

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanını Beyan Eder Hanım Hey adlı metnin sonunda da "Dede Korkut gelip *destan söyledi*, deyiş dedi: 'Bu destan Deli Dumrul'un olsun, benden sonra alp ozanlar söylesin, alını açık cömert erenler dinlesin.' dedi." şeklinde bu geleneğin izlerine rastlanır (Koca, 2018: 40). Kerem ile Aslı adlı metinde Kerem ile Aslı birbirine âşık olur. Ancak kavuşmalarında çeşitli engeller çıkar. "Kerem Aslı'yı bulmak için *diyar diyar gezer*." (s. 43). Yine metnin başka bir kısmında Kerem'in Hak âşığı olması, sazla türkü söylemesi ile ilgili "Hasene Hanım, Kerem'in *Hak âşığı* olduğunu anladı; sonra '*Âşık*, bize bir *türkü* söyle.' dedi. Kerem dahi aldı *sazı* eline, bakalım ne söyledi?" ifadesine rastlanır (s. 44). Kerem Aslı'nın izini hep sürer ancak bir türlü Aslı'ya kavuşamaz, yılmadan aramaya devam eder. Onu ararken türkü söylediği mekanlardan biri de kahvedir: "Bir gün Teke'ye vasıl olup bir *kahveye* indiler. Yanlarında biraz ahbap gelip *türkü niyaz ettiler*." (s. 45). Leyla ile Mecnun adlı metinde de Mecnun Hak âşığıdır. Leyla'sının aşkıdan "kendini çöllere atar.", "çöllerde hayvanlarla arkadaşlık etmekte ve onlara Leyla'ya duyduğu aşkı anlatan şiirler söylemektedir." Onun "şiirleri"ni okuyanlar onun durumuna çok üzülür. Leyla ile karşılaşp onu tanıdıktan sonra "onu istemez çünkü artık gözünde maddenin değeri kalmamıştır." (s. 56-57).

4.13. Elif Okuma

Elif Kur'an-ı Kerim'in ilk harfidir. Şekil itibarı ile dik bir doğru parçasını andırır. Allah'ın birliğini temsil eder. İslam etkisi ile Türk kültüründe "Elif gibi doğru olmak", "Elif okumak" şeklinde yer edinen bir tabir haline gelmiştir. Elif okumak baştan sona okumak anlamında kullanılmaktadır. Metinlerden yola çıkılarak öğrencilere bu değerın verilmesi düşünülmüştür. Kerem'in söylediği türkülerde "*Okudum elifi* çıktım ebcede" (Koca, 2018, s. 45) ifadesindeki elif okuma da kültüre ait bir unsur olarak kabul edilebilir.

4.14. Kara Giyme

İnsanlar kendilerini derinden etkileyen bir olay veya durumdan dolayı üzüldüklerinde, matem günlerinde, dertli hallerinde siyah giyer, karalara bürünür. Kara giymek, karalar bağlamak bu durum ile ilişkilidir. Metinden kara giymenin kültürel aktarımı yapılmaya çalışılmıştır. Kerem ile Aslı adlı metinde Kerem'in Aslı için söylediği türkülerdeki "Dertli Kerem eder, *sen kara giyme*" ifadesinde bunun izine rastlandığı söylenebilir (Koca, 2018, s. 44).

4.15. Âşıkların Kavuşamaması

Halk hikâyelerinin sonunda bazı âşıklar kavuşur, kırk gün kırk gece düğün yapar, muradına ereken bazılarında ise kavuşamadan ölürler. Mezarları yan yana yapılır. Cennette kavuştuklarına inanılır.

Kerem ile Aslı metninde de bu motife şu şekilde rastlanmaktadır. "Kerem Aslı'nın düğmelerini bir türlü çözemez. Çözemeyince ateşli bir âh çeker. Yanıp kül olur. Aslı ise Kerem'in dağılan küllerini saçıyla toplarken bir kıvılcım da onu tutuşturur. *İki sevgilinin ancak külleri birbirine kavuşur. Bu iki aşığın cennette kavuştuğu söylenir.*" (Koca, 2018, s. 46). Leyla ile Mecnun mesnevisinde de iki âşık kavuşamaz. Mecnun "Leyla'sının mezarını kucaklar ve ölür. Onu o halde bulanlar, Mecnun'u da Leyla'nın mezarına gömerler. Mezarın başından ayrılmayan Zeyd, rüyasında *iki âşığı cennette görür.*" (s. 57).

4.16. Âh Çekme

Edebiyatımızda âşıklar sevgilerine bir türlü kavuşamazlar. Âşıklar bu sebepten hep ağlar, acı çeker; çektiği acılardan ötürü zikri daima "âh"tır. Onun âhi, içindeki aşkın büyüklüğünden kıvılcımlı bir duman olur, gökleri yakar tutuşturur. Mustafa Tatçı (2009), âh ile Allah kelimesinin kastedildiğini belirtir. Çünkü âh elif ve he harfleri ile yazılır. Bu bakımdan Allah'ın isimlerindedir (s. 24). Bu sebepten halk arasında da "Alma mazlumun âhını, çıkar aheste aheste." sözü yaygındır.

Kerem ile Aslı metninde de "Kerem Aslı'nın düğmelerini bir türlü çözemez. Çözemeyince ateşli bir *âh* çeker. Yanıp kül olur. Aslı ise Kerem'in dağılan küllerini saçıyla toplarken bir kıvılcım da onu tutuşturur." (Koca, 2018, s. 46).

4.17. Aileye Verilen Değer

Aile toplumun temelini oluşturur. Ailenin yapısı ne kadar düzgünse yetiştirilen çocuklar o kadar sağlam karakterli ve sağlıklı bireyler olmaktadır. Sağlıklı bir aileden gelen çocuklardan oluşan toplum uzun soluklu olur, toplum dış güçlere karşı kırılmaz, bozulmaz. Türklerde de aileye ayrı bir değer verilmektedir. Metinlerde de aile kuruma önem verilmesi gerektiği, eşlerin birbirine karşı sevgisi ve sadakatinin ailenin temelini oluşturduğu gibi değerlerin öğrencilere kazandırılması amaçlanmıştır. Deli Dumrul'un eşinin onun yerine canını feda edebileceğini söylemesinden eşler arasındaki sevgi ve sadakatin önemi anlaşılmaktadır: "Karşı yatan kara dağları/*Senden sonra ben neleyim/Yaylar olsam benim mezarım olsun/Soğuk soğuk sularını içer olsam benim kanım olsun/(...)* Kadir Tanrı şahit olsun. *Benim canım senin canına kurban olsun.*" (Koca, 2018, s. 40). Felâton Bey ile Râkım Efendi adlı metinde Râkım Efendi ailesine bağlı bir gençtir (s. 183).

4.18. Kırk Sayısı

Kırk sayısı Türk kültüründe önemli bir yer edinmiştir, İslam inancı ile daha da yaygınlaşmıştır. Hz. Muhammed'e 40 yaşında peygamberlik verilmesi, İslam dininin doğuşu sırasında ona ilk bağlananların kırk kişi olması ve insanlar tarafından Nuh tufanının 40 gün süren yağmurlardan sonra oluştuğuna, Tanrının Hz. Adem'in çamurunu 40 gün yoğurduğuna inanılması da kırk sayısının kutsallığı ile ilgilidir. Günlük hayatta da düğün sonrası gelinlerin, yeni doğan bebeklerin ya da cenaze sonrası ölen kişinin kırkının çıkması şeklinde tabirlerle de yer eder. Bazı

yerlerde bu kırkın çıkması sonrası çeşitli törenler ya da hediyeleşmeler düzenlenir. Ders kitabındaki metinlerde de kırk sayısına şu şekillerde rastlanmaktadır:

"Deli Dumrul *kırk* yiğit ile" yiyip içerken Azrail gelir (Koca, 2018, s. 37). Kerem ile Aslı adlı metinde Hasene Hanım Kerem'in aşkını sınamak için "*kırk tane güzellerden kız*" alır (s. 43). Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz Kağan da doğduktan "*kırk gün sonra*" büyür, yürür ve oynar (s. 145). Oğuz Kağan verdiği toyda "*kırk masa ve kırk sıra*" yaptırır, "*kırk gün sonra Buz Dağ ardında bir dağın eteğine*" gelir (s. 146). Oğuz Kağan kurultay topladıktan sonra sağ yanına ve sol yanına "*kırk kulaç*" direk diktirir. "*Kırk gün, kırk gece*" yerler, içerler, sevinirler (s. 148).

4.19. Ağaç

Türk destanlarında ağaç kutsal olarak kabul edilir, ağaca zarar verilmez. Günümüzde de kültürel olarak yeşili koruma, doğayı sevme yönünde ağaçlara, ormanlara değer atfedilmiştir. Ders kitabında da ağaç kutsallık yönünden ön plana çıkar, ağaçtan türeme motifi şeklinde karşımıza çıkar ve ağaca zarar verilmemesi işlenir. Bu değerın kazanımı ve kültürün bilinmesi açısından metinler işlevseldir. Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz Kağan'ın ikinci eşi "göl ortasındaki *ağaç kovuğunda*"dır. "Çok güzel bir kız idi, gözü gökten daha gök idi; saç ırmak gibi dalgalı idi; dişi inci dişi gibi idi. (...) Oğuz Kağan onu görünce aklı gitti, yüreğine ateş düştü, onu sevdi, aldı." Ağaç kovuğundaki kızdan doğan çocuklarına yeryüzü ile ilgili isimler verilmiştir. Kız gebe kaldı. Günlerden ve gecelerden sonra gözleri parladı ve üç erkek çocuk doğurdu. Birincisine Gök, ikincisine Dağ, üçüncüsüne Deniz adını koydular." (Koca, 2018, s. 146).

4.20. At

At, atlı-göçebe yaşantının da bir sonucu olarak Türk kültüründe hem binek hayvanı hem yük hayvanı hem de yoldaş olarak kullanılır. Savaş zamanlarında kahramanların yardımcısı ve kader ortağıdır. Olağanüstü özelliklere sahiptir. Kendilerine özgü adları olan bu atlar göz açıp kapayıncaya kadar dağları, dereleri aşar; tehlikeyi sezip önceden haber verir. Günümüzde de hayvanları sevme, koruma, sahip çıkma değeri şeklinde bu kültürel unsur devam etmektedir. Metinlerde de atın olağanüstü ve mitolojik özelliklerine yer verilmiş, atlara ayrı bir önem verilmiştir. Ders kitabında işlenen metinlerden öğrencilere atın Türk kültüründeki yerini öğrenmesi ve hayvanlara karşı olumlu davranış sergileme şeklinde duyuşsal kazanımların öğretilmesi amaçlanmıştır.

Kerem ile Aslı adlı metinde Aslı'yı Kerem'den at ile kaçırlar: "Birer *ata binmişler*, Teke'ye gidiyorlardı." (Koca, 2018, s. 45). Hayber Kalesi Cengi adlı metinde "Peygamberimiz *Ukab* adındaki atına binerek ordusuna hareket emri verir." (s. 51) Hz. Ali'nin atının adı da "*Düldül*"dür. O öyle bir attır ki binicisini dağdan dağa uçurur. Sıkıştığı zaman üç aylık yolu üç saatte alır. Açlığa susuzluğa günlerce dayanır. Sahibine çok bağlı ve özverili bir hayvandır." (s. 53). Battal Gazi Destanı adlı metinde Battal'a Allah tarafından üstün yeteneklere sahip bir at gönderilir: "Atın ismi *Aşkar*'dır ve bu isim de Allah tarafından verilmiştir." (s. 152).

4.21. Kurt

Türk destanlarında kurt kutsal kabul edilir ve önemli bir yer edinir. Kurt gökten bir ışık içinden inerek kahramana kılavuzluk eder, kahramana yardımcı olur;

bazı destanlarda kurttan türemeye yer verilir. Eski Türk devletleri bayraklarında kurda yer verirler. Oğuz Kağan Destanı'nda da kurdun Oğuz Kağan'ın ordusuna rehberlik etmesine yer verilmiştir. "Tan ağarınca Oğuz Kağan'ın çadırına güneş gibi bir ışık girdi. O ışıktan gök tüylü ve gök yeveli büyük bir *erkek kurt* çıktı. Bu kurt Oğuz Kağan'a hitap etti: 'Ey Oğuz! Sen Urum üzerine yürümek istiyorsun. Ben senin önünde yürümek istiyorum.' der.", "Yine bir gün gök tüylü, gök yeveli erkek *kurt* durdu. Oğuz Kağan da durdu ve çadırını kurdurdu." şeklinde metinlerde kurt motifine yer verilir (Koca, 2018, s. 147).

4.22. Mektuplaşma

Eskiden insanlar birbirinden haber almak, birbirlerine olan hasretlerini, duygu ve düşüncelerini dile getirmek amacıyla mektup yazardı. Günümüzde gelişen teknoloji ile mektup yazma geleneği önemini kaybetmiştir. Bu geleneğin devam etmesi için son zamanlarda okullarda mektup arkadaşlığı uygulaması yapılırsa da istenilen düzeyde devamı sağlanamamıştır. Leyla ile Mecnun adlı metinde de bu geleneğin izlerine rastlanır: "Mecnun Leyla'ya sitem dolu bir *mektup* yazar. Leyla *cevaben yazdığı mektupta* kocasıyla sadece görünürde evli olduğunu anlatır." (Koca, 2018, s. 56). Felâton Bey ile Râkım Efendi adlı metinde Râkım, Felâton'a veda ederken "Aralıkta bir *mektuplaşırız*." der (s. 184).

4.23. Dua, Beddua, İlişki Sözleri, Kalıplaşmış İfadeler

İnsanlar arasında toplumda ilişkiler kurulurken birtakım ifadeler kullanılır. Bunlar dua, beddua ya da selamlaşma gibi ifadelerdir. Selamlaşma, dua gibi değerler toplumda insanlar arasında anlaşmayı ve iletişimi güçlendirir, kültüre hâkim olmayı sağlar. Türk kültürüne ait bu unsurlar da metinlerde yer edinmiştir. Deli Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı Beyan Eder Hanım Hey adlı metnin sonunda Dede Korkut dua eder: "Yerli kara dağların yıkılmasın. Gölgeleli koca ağacın kesilmesin. Taşkın akan güzel suyun kurumasin. Kadir Tanrı seni namerde muhtaç etmesin. Ak alnında beş kelime *dua kıldık*, kabul olsun." (Koca, 2018, s. 40). Leyla ile Mecnun adlı metinde "Mecnun'un ettiği *beddualar* neticesinde İbn-i Selam hastalanır ve ölür." (s. 57). Kerem Aslı'yı bulmak için Kayseri'ye varır ve beyin yanına gider. Orada olmadıklarını öğrenince beye "*Allah'a ismarladık*." diyerek yola çıkar (s. 45). Hikayede "*Aldı Kerem, deyip kesti, yola revan oldu*" gibi kalıplaşmış sözler sıkça tekrarlanmıştır (s. 44-46).

4.24. Şehitlik

TDK Türkçe Sözlük'te (2009), "Kutsal bir ülkü veya inanç uğruna ölen kimse"ye şehit denir (s. 1855). Şehitlik mertebesi Türk kültürü açısından kutsal olarak görülmektedir. Çünkü vatan sevgisi her sevginin üstünde tutulmuş; askerler ailesinden, sevdiklerinden, evlatlarından hatta canlarından bile vazgeçip vatanını korumayı düşünmüştür. Ders kitabındaki metinlerde de vatan sevgisi ve şehitlik değerlerinden bahsedilmiş, vatan sevgisi kazanımı metinler aracılığıyla öğrencilere aktarılmak istenmiştir. Hayber Kalesi Cengi adlı metinde de Hayber Kalesi'nin fethi sırasında şehitler verilir. Bu durum metinde "Her geçen gün *şehit* sayısı artar.", "Savaşın yirminci günü akşamı iki binin üzerinde *şehit* oluşu (...)" şeklinde

geçmektedir (Koca, 2018, s. 51). Üç Şehitler Destanı'nda da şehit olma durumu şöyle anlatılır: "*Kurtulmuşuz bedenden artık/Kimse elli, ayaklı değil.*" (s. 161).

5. Sonuç

Metinlerin tarihi seyri de dikkate alındığında geçmişten günümüze kadar Türklerin kültürünü etkileyen birçok etmen olduğu görülmektedir. İslam öncesindeki atlı-göçebe yaşam tarzının etkisi ile savaşçılık, at, kurt, ordu, asker, Gök Tanrı inancı, şölen, toy, kurultay gibi kültürel unsurlar Oğuz Kağan Destanı adlı metinde rastlanır.

İslam dininin kabulü ile Türk kültürüne İslami unsurlar da girmiş, bu da dile ve edebi metinlere yansımıştır. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanını Beyan Eder Hanım Hey, Hayber Kalesi Cengi, Battal Gazi Destanı özellikle İslami unsurların fazlaca görüldüğü metinlerdir. Bu metinlerde savaşlar din uğruna yapılır, kâfirler İslam orduları karşısında boyun eğdirilir, Allah için ibadet edilir. Bunun dışında bu metinlerde şehit olma, sancağı taşıma, dua etme, âh etme, elif okuma, Hak âşığı olma gibi kültürel unsurlar da görülmektedir. Metinlerde Arapça ve Farsça kelimelerin oranının fazlalaşması da İslam kültürünün Türk kültürüne etkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

İslam öncesinin bir uzantısı olarak İslam sonrasında 16. yy.da da Anadolu'da ortaya çıkan âşıklık geleneğinin izleri Kerem ile Aslı adlı metinde yer alır. Saz çalma, türkü söyleme, âşık olup diyardan diyara gezme, sevdiğine kavuşamama da metinde geçen Türk kültürünün izlerindedir.

19. yy.da Osmanlı, Batı'da yaşanan gelişmelerle daha fazla alakadar olmuş ve Batı ile yakın ilişkiler kurmuştur. Bunun bir sonucu olarak da Batı kültüründen etkilenilmiştir. Ders kitabında verilen Kediler, Felâton Bey ile Râkım Efendi, Mai ve Siyah, Ateşten Gömlek gibi metinlerde Batı kültürünün etkisi ile dilde Fransızca ve İngilizce kelimelere de rastlanmaya başlanmıştır.

Son zamanlarda MEB, değerler eğitimi konusu üzerinde durmaktadır. Kültürel unsurlardan bazıları değerleri oluşturmaktadır. Ders kitabındaki metinlerde yer alan kişilere hitap şekilleri, vatan sevgisi, şehitlik, aileye verilen önem, eşler arasındaki sadakat ve saygı, ölüye saygı, mezar ziyareti, toylar ve şölenlerle toplumsal dayanışma ve yardımlaşmanın sağlanması, kurultay toplanması ile halka verilen önem, mektuplaşma, matem günlerinde kara giyme, âh etme, insanlar arasındaki ilişki sözleri, bitkilere ve hayvanlara bakış açısı gibi öğretim programının temelinde yer alan değerlere de öğrencilere kazandırılmasının sağlanması açısından metinlerde yer verilmiştir. Çünkü değerler ve vicdan eğitimi de programın bir parçasının olmasının yanı sıra insan olmanın, toplumda birliği bütünlüğü sağlamanın en temel unsurlarındandır.

10. sınıf ders kitabındaki anlatmaya bağlı edebi metinlerde Türk kültürüne ait izlerden büyük bir kısmına yer verilmiştir. Aynı zamanda İslam öncesinden günümüze kadar Türk kültürünü etkileyen dış etmenler de metindeki kelime ve kullanımlardan anlaşılabilir. Metinler okunduğunda öğrenciler Türk kültürüne ait unsurları metinlerden bizzat görüp öğrenebileceklerdir.

Kaynakça

- Altunal, B. (2015). *İlkokul 4. Sınıf İngilizce Ders Kitaplarının Türk Kültürüne Ait Değerler Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden erişilmiştir.
- Göçer, A. (2011). *Dil Kültür İlişkisi*. *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*. Yıl:24, Sayı: 287, 3-4. http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/ali_gocer_dil_kultur_iliskisi.pdf adresinden erişilmiştir.
- Gökalp, Z. (1968). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- İzdem, E. (1972). *Tarih Boyunca Türk Kültürü ve Sanatı*. Birlik Yayınları.
- Koca, H. (Ed.). (2018). *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitabı 10*. Ankara: MEB Yayınları.
- Köprülü, F. (1962). *Türk Saz Şairleri I-V*. Ankara: Milli Kültür Yayınları.
- Mandaloğlu, M. (2012). *İslamiyet'ten önce Türklerde toplantı ve törenler*. 16(2). 211-232. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/200483> adresinden erişilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı*. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=353> sayfasından erişilmiştir.
- Özdemir, C. (2011). Âşıkların dilinden âşıklık geleneği. *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(17). 130-146. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt4/sayil7pdf/1diledediyat/ozdemir_cafer.pdf adresinden erişilmiştir.
- Sakaoğlu, S. & Duymaz, A. (2013). *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*. Ankara: Ötügen Yayınları.
- Şimşek, H. (2000). *Türk Kültürü*. İstanbul: Harp Akademileri Yayınları.
- Tatçı, M. (2009). *Aşk Bir Güneşe Benzer*. İstanbul: H Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2009). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Uygur, N. (1996). *Kültür Kuramı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gonca Al

Gazi University, Republic of Turkey

Traces of Turkish Culture in Tenth Grade Textbook of Turkish Language and Literature

Abstract: The culture is the totality of the material and spiritual elements made throughout history of a nation. The individuals and nations who know their own culture and embark on it will improve those who do not care about their culture and those who forget their past will disappear. Language is the most important carrier and transmitter of culture. In our country, culture transfer is also made in schools through education and teaching activities. In this article, the elements of Turkish culture in narrative literary text of 10th grade Turkish Language and Literature textbook were examined. Through the cultural elements and foreign words in the language was also seen how the texts were influenced by cultural change in historical periods. Warfare, wolf, respect to deceased person, religion, horse, hospitality, minstrel, playing a stringed instrument, singing folk song, toys, feast, sigh etc. belonging to Turkish culture are included in the texts. It can be seen that the textbook is rich in terms of Turkish culture.

Keywords: Turkish language and literature, textbook, culture, cultural elements.

ГОД. IV
БР. 8

ПАЛІМШЭСТ

РАЛІМРЭСТ

VOL. IV
NO 8

